

Francesc SERRA

DEPARTAMENT DE DRET PÚBLIC I CIÈNCIES HISTÒRICO-JURÍDIQUES
(Àrea de Dret Internacional Públic i Relacions Internacionals)

FACULTAT DE CIÈNCIES DE LA COMUNICACIÓ

PROGRAMA

Presentació.- Introducció a la disciplina.

1. L'estudi de les relacions internacionals: problemàtica internacional i gènesi de la disciplina.
2. La disciplina de les relacions internacionals: concepte de relacions internacionals i teoria de les relacions internacionals.
3. Connexió amb disciplines afins.

* Bibliografia de referència:

- C. del ARENAL: Introducción al estudio de las relaciones internacionales, (vid. bibliografía general), pp. 15-37 ("Introducción").

Tema 1.- L'anàlisi de la realitat internacional: conceptes i definicions.

1. Els actors de les relacions internacionals: definició i tipologies.
2. Els actors de les relacions internacionals: els estats.
 - 2.1. L'estat-nació: actor internacional.
 - 2.2. Jerarquia entre estats
 - 2.3. Les capacitats internacionals dels estats.
3. Els actors de les relacions internacionals: les organitzacions internacionals (OIGs).
 - 3.1. Definició: les OIGs.
 - 3.2. El fenòmen de les OIGs: desenvolupament històric.
 - 3.3. Camp d'acció i funcions.

- 3.4. Estructura interna.
4. Els actors de les relacions internacionals: les forces transnacionals.
 - 4.1. Les organitzacions no governamentals (ONGs).
 - 4.2. Les empreses transnacionals (MNCs).
5. El sistema internacional.
 - 5.1. Definició del concepte de sistema internacional. Ordre i anarquia en el sistema internacional. Característiques del sistema internacional (valors, abast geogràfic i abast normatiu).
 - 5.2. L'estructura del sistema internacional: la distribució del poder en el sistema internacional. Conceptes de polaritat i policentrisme. Grans tipologies: hegemonia, bipolaritat i multipolaritat.
 - 5.3. Subsistemes internacionals: criteris geogràfics i funcionals.
 - 5.4. La dinàmica del sistema: conflicte, cooperació i integració.

* Bibliografia de referència:

- R. ARON: Paz y guerra entre las naciones (Vol. 1). Madrid, Alianza Editorial, 1985, pp. 133-196 (caps. 4 i 5).
- F. ATTINA: La Politica Internazionale Contemporanea. Milano, Franco Angeli, 1989, 2^a ed, Part I.
- K. J. HOLSTI: International Politics. A Framework for Analysis (vid. bib. gral.).
- M. MERLE: Sociología de las relaciones internacionales (vid. bib. gral.), pp. 339-473 (III Part).
- "Monogràfic d'Actors Internacionals", Revista Papers, nº 41, Barcelona, 1993.

Tema 2.- L'organització del sistema internacional en el període d'entre-guerres.

1. Els nous principis internacionals: de la dinàmica de conflicte a la dinàmica de cooperació.
 - 1.1. L'organització mundial: la Societat de Nacions (SdN).
 - 1.2. Els principis bàsics: seguretat col·lectiva, creixement econòmic i treball (l'articulació de l'OIT) i benestar social.

- 1.3. Fi del sistema imperial i organització de la perifèria: el sistema de Mandats de la SdN.
 2. Reestructuració política del mapa europeu.
 - 2.1. L'aplicació del principi d'autodeterminació dels pobles i les seves conseqüències.
 - 2.2. La desaparició de la lògica imperial a Europa: fragmentació de l'Europa Central i Oriental.
 - 2.3. El "Diktat" de Versalles i el revisionisme alemany.
 3. Concepcions heterogènies del sistema internacional.
 - 3.1. Tres visions heterogènies del sistema internacional: democràcia, comunisme i feixismes.
 - 3.2. Marxisme i revolució russa: la negació de la lògica nacional.
 - 3.3. El projecte europeu de l'Alemanya hitleriana.
 4. La política d'apaivagament.
 - 4.1. Les postures francesa i britànica davant les ambicions de Hitler. L'aillacionisme dels Estats Units.
 - 4.2. El paper de l'URSS.
 - 4.3. El compromís de Munich.
- * Bibliografia de referència:
- R. CARR: The Twenty Years' Crisis, 1919-1939. An Introduction to the Study of International Relations. London, MacMillan, 1981.
 - J.B. DUROSELLE: Història Universal Contemporània. Les relacions internacionals 1918-1945 (vid. bib. gral), Vol. I.
 - J.B. DUROSELLE: Europa de 1815 a nuestros días. Vida política, relaciones internacionales. Barcelona, Ed. Labor, 1975, pp.93-105.
 - R.A.C. PARKER: El siglo XX: Europa 1918-1945, Madrid, Ed. Siglo XXI, caps. 1, 2 y 5.
 - F.P. WALTERS: Historia de la Sociedad de Naciones. Madrid, Tecnos, 1971.

Tema 3.- La construcció de l'ordre internacional de posguerra.

1. El món de 1945.

1.1. Vençadors i vençuts: Estats Units, Europa i Asia en acabar la II Guerra Mundial.

1.2. L'arma nuclear: un món diferent.

1.3. Les bases de l'hegemonia dels Estats Units i la seva concepció del sistema internacional.

2. El sistema de Nacions Unides (NN.UU.)

2.1. Propòsits i principis de les NN.UU.

2.2. Òrgans i funcions de les NN.UU. Estructura de poder: Estats iguals, responsabilitats desiguals.

2.3. Crisi i resorgiment: les NN. UU. en el món contemporani.

3. L'articulació de l'ordre econòmic internacional: 1944-1947. El sistema monetari internacional.

3.1. La Conferència de Bretton Woods: l'hegemonia dels EE.UU.

3.2. Característiques del sistema de Bretton Woods: objectius, esperit, agenda.

3.3. La creació de les institucions econòmico-financeres internacionals: el Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial.

3.4. Evolució del sistema monetari internacional.

4. L'articulació de l'ordre econòmic internacional: 1944-47. El comerç internacional.

4.1. La Conferència de L'Havana i el GATT (Acord General d'Aranzels Duaners i Comerç).

4.2. Objectius i principis del GATT.

4.3. Regles de funcionament i estructura de poder al si del GATT.

* Bibliografia de referència:

- C.M. CIPOLLA (ed.): "La guerra de 1939-1945 y sus consecuencias" a Historia económica de Europa (5). El siglo XX, Barcelona, Ariel, 1981, pp. 72-83.

- V.Y. GHEBALI: "La crise du système des Nations Unies", Notes et études Documentaires,

núm. 4854, 1988.

- R. GILPIN: The Political Economy of International Relations. Princeton, Princeton University Press, 1987.
- G. MAMMARELLA: Historia de Europa contemporánea (vid. Bibliografía general), pp. 31-49.
- NACIONES UNIDAS: ABC de las Naciones Unidas. Nueva York, NN.UU., 1990, pp. 1-19 ("Origen, propósitos, principios y estructura").

Tema 4.- La guerra freda. Armes nuclears i contenció.

1. L'ordre mundial de 1945 i els inicis de la política de contenció.
 - 1.1. De l'aliança durant la Guerra a la ruptura. Les Conferències de Jalta i Potsdam.
 - 1.2. La noció de contenció de Kennan i la formulació de la doctrina Truman.
 - 1.3. L'arma nuclear: del monopoli al duopoli.
2. La crisi de Berlin.
 - 3.1. La primera crisi de la guerra freda: les posicions de les superpotències entorn al tema alemany.
 - 3.2. La reforma monetària.
 - 3.3. El bloqueig soviètic i la consolidació de la divisió.
 - 3.4. Evolució del problema alemany: l'aparició de dos estats alemanys.
3. La guerra de Corea.
 - 3.1. El conflicte coreà com escenari d'enfrontament de les superpotències a Àsia.
 - 3.2. Actors i objectius en la guerra de Corea.
 - 3.3. Dimensió regional i mundial del conflicte: el paper de les NN.UU.
 - 4.4. La guerra de Corea i l'escalada en la cursa armamentística.

* Bibliografia de referència:

- W. ARKIN, R. FIELDHOUSE: El campo de batalla nuclear. Barcelona, Ariel, 1987.

- R. ARON: La República Imperial. Madrid, Alianza Editorial, 1976, pp. 46-80 ("En busca del culpable. Los orígenes de la guerra fría") y 364-366 (notes).
- L. FREEDMAN: The evolution of nuclear strategy. Londres, MacMillan, 1981.
- J.L. GADDIS: Strategies of containment. A critical appraisal of Post-War American National Security Policy. Oxford, Oxford University Press, 1982.
- "Acuerdos de Yalta" i "Conferencia de Potsdam. Comunicado del 2 de agosto de 1945" en R. MESA: La sociedad internacional, Vol. I, pp. 51-79 (vid. bibl. gral.).

Tema 5.- La construcció de l'Europa, I.

1. La reconstrucció econòmica d'Europa occidental.
 - 1.1. La situació de l'Europa de postguerra.
 - 1.2. El Pla Marshall i la lògica de la contenció.
 - 1.3. L'OECE: el primer debat sobre el model de construcció europea.
 - 1.4. La reconstrucció alemanya en el bloc occidental.
2. Naixement de l'atlantisme.
 - 2.1. Amenaces militars: del Pacte de Dunkerke al Pacte de Brussel·les.
 - 2.2. La Unió Occidental: el fracàs d'una organització europea, 1948-49.
 - 2.3. El compromís nord-americà: el Pacte Atlàntic.
 - 2.4. Creació i evolució de l'OTAN, 1951-1955.
3. El bloc de l'Est.
 - 3.1. Les bases de l'hegemonia soviètica.
 - 3.2. Arquitectura institucional: CAME, Tractat de Varsòvia.
 - 3.3. Els episodis de dissidències dins el bloc.
 - 3.4. La desintegració (1989).
4. Els primers intents de construcció política europea-occidental.
 - 4.1. Orígens del moviment europeista.

4.2. Models d'Europa Occidental: cooperació versus integració.

4.3. El Conogrés de La Haia, 1947.

4.4. El Consell d'Europa.

* Bibliografia de referència:

- H. BRUGMANS: La idea europea, 1920-1970. Madrid, Ed. Moneda y Crédito, 1972.

- F. FEJTO: Historia de las democracias populares, Dos tomos. Barcelona, Martínez Roca, 1971.

- H. GRAML, P. BENZ: El Siglo XX. Europa después de la Segunda Guerra Mundial, 145-1982. Volum 1, Madrid, Siglo XXI, 1986.

- A. GROSSE: Les Occidentaux. Les pays d'Europe et les Etats Unis depuis la guerre. Paris, Fayard, 1981.

- J. LEVESQUE: L'URSS et sa politique internationale de Lénine à Gorbatxev. Paris, Armand Colin, 1987.

- "Tratado de la Organización del Atlántico Norte" a R. MESA, *Op. cit.*, pp. 293-300 (vid. bibl. gral.).

- J.L. NOGEE, R.H. DONALDSON: Soviet Foreign Policy since World War II. Nova York, Pergamon, 1988.

- C. TAIBO: De la revolución de octubre a Gorbachov. Una aproximación a la Unión Soviética. Madrid, Fundamentos, 1991.

Tema 6.- La construcció de l'Europa. II.

1. Els orígens de les Comunitats Europees.

1.1. El Pla Schuman i la reconciliació franco-alemanya.

1.2. La lògica supranacional/sectorial: la CECA.

1.3. El fracàs de la integració política: el debat sobre la Comunitat Europea de Defensa i la Comunitat Política Europea.

1.4. L'èxit de la integració sectorial: la CEE i la CEEA.

2. Evolució: de la Comunitat Europea dels Sis a la Unió Política dels Quinze.

2.1. El compromís de Luxemburg.

- 2.2. La primera ampliació (1973).
 - 2.3. La gènesi de l'Acta Única Europea (1983-1987).
 - 2.4. De l'Acta Única al Tractat de la Unió (1987-1993).
3. L'arquitectura institucional de la Unió Europea.
 - 3.1. Supranacionalisme o intergovernamentalisme? El paper del Consell i de la Comissió Europea.
 - 3.2. El Parlament Europeu i el "dèficit democràtic" comunitari.
 - 3.3. El Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees.
 - 3.4. La Política Exterior i de Seguretat Comuna, segon pilar de la Unió Política.

* Bibliografia de referència:

- Fulvio ATTINA: *Introducción al sistema político de la Comunidad Europea*. Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1992, pp. 135-160.
- P. GERBET: *La construction de l'Europe*. Paris, Imprimerie Nationale, 1983 (en particular les planes 55-248).
- C. GUTIERREZ ESPADA: *El sistema institucional de las Comunidades Europeas*. Madrid, Tecnos, 1988.
- Ch. ZORGBIBE: *La construction politique de l'Europe, 1946-1976*. Paris, PUF, 1978.

Tema 7.- L'articulació política i econòmica de la perifèria.

1. La descolonització.
 - 1.1. Els grans imperis colonials.
 - 1.2. Els diferents models de presència colonial.
 - 1.3. Factors i etapes del procés de descolonització.
 - 1.4. El paper de la Societat de Nacions / ONU.
2. El moviment dels no aliniats.
 - 2.1. Antecedents: la conferència de Bandung (1955).

- 2.2. Evolució i tendències del moviment: des de la conferència de Belgrad (1961) fins la conferència de Jakarta (1992).
 - 2.3. La raó de ser del moviment (I): el discurs sobre el neutralisme actiu, distensió, cooperació, etc.
 - 2.4. La raó de ser del moviment (II): legitimació interna i internacional.
3. L'organització de la perifèria en el marc de NN.UU.
 - 3.1. UNCTAD: el Grup dels 77.
 - 3.2. N.O.E.I.
 - 3.3. UNESCO: Nou Ordre Internacional de la Informació i de la Comunicació.
 - 3.4. Evolució i declivi del Diàleg Nord-Sud.

* Bibliografia de referència:

- BRAILLARD, DJALILI: *Tiers Monde et relations internationales*. Paris, Masson, 1984.
- H. GRIMAL: *Historia de las descolonizaciones del siglo XX*. Madrid, IEPALA.
- J.U. MARTINEZ CARRERAS: *Historia de la descolonización, 1919-1986. Las independencias de África y Asia*. Madrid, Istmo, 1987.
- "Declaración de Bandung" a R. MESA: *La Sociedad Internacional*, Vol. II, pp. 165-175 (vid. bibl. gral.).
- "Declaración de Argel" a J. OSMAÑCZYK: *Enciclopedia Mundial de Relaciones Internacionales y Naciones Unidas*. México, FCE, 1976.

Tema 8.- La distensió.

1. La noció de distensió.
 - 1.1. Definicions.
 - 1.2. Periodització: guerra freda / coexistència pacífica / distensió.
 - 1.3. Antecedents: la crisi de Cuba (1962) i la introducció de la lògica negociadora EUA - URSS.
 - 1.4. Les motivacions dels diferents actors: Estats Units, Unió Soviètica, Europa Occidental.

2. Negociacions sobre armament nuclear.

2.1. El Tractat de No Proliferació Nuclear (1968).

2.2. SALT I i II, 1972-78.

2.3. De la crisi del euromíssils al tractat INF (1987).

3. La distensió a Europa.

3.1. Les iniciatives gaullistes.

3.2. L'Ostpolitik alemanya.

3.3. El procés CSCE: de l'Acta Final d'Helsinki a la Carta de París.

* Bibliografia de referència:

- M. AGUIRRE: De Hiroshima a los euromisiles. Madrid, Tecnos, 1984.

- V.Y. GHEBALI: La diplomatie de la détente: la CSCE, 1973-1989. Brussel·les, Bruylant, 1989.

- A. GROSSER: Les Occidentaux, Op. cit.

- H. KISSINGER: White House Years. Nova York, Little, Brown and Company, 1979, 2 vols.

- J.C. PEREIRA: Historia y presente de la guerra fría. Madrid, Istmo, 1989.

Tema 9.- El conflicte àrab-israelià i les tensions d'Orient Mitjà.

1. La creació de l'Estat d'Israel.

1.1. L'acord Sykes-Picot de 1916 i la Declaració Balfour de 1917.

1.2. El sistema de Mandats i la creació de nous estats a la zona.

1.3. El Pla de Partició de Palestina de NN.UU.

1.4. La proclamació de l'Estat d'Israel i la primera guerra àrab-israeliana, 1948.

2. Panarabisme i crisi de Suez.

2.1. Nàsser i el lideratge regional.

2.2. La crisi de Suez de 1956.

- 2.3. La guerra del sis dies, 1967. El problema dels territoris ocupats.
 - 2.4. L'OLP i el seu protagonisme creixent en el conflicte.
3. La Guerra d'Octubre i les rivalitats intra-àrabs.
 - 3.1. La guerra del Yom-Kippur i la crisi energètica.
 - 3.2. Els Acords de Camp David.
 - 3.3. Els fonaments del conflicte libanès.
 4. El problema palestí i l'ordre regional a l'Orient Mitjà.
 - 4.1. La guerra Iran-Iraq, 1980-88.
 - 4.2. La invasió de Kuwait i el paper de NN.UU., 1990-91.
 - 4.3. De la Intifada a la Conferència de Madrid (1991).
 - 4.4. El procés de pau a l'Orient Mitjà.

* Bibliografia de referència:

- F. AJAMI: *The Arab Predicament*. Cambridge, Cambridge University Press, 1981.
- J.P. DERRIANIC: *Le Moyen Orient au XXème siècle*. Paris, Armand Colin, 1990.
- H. GRAML, P. BENZ: *El siglo XX. Problemas mundiales entre los bloques de poder*, Volum 3, Madrid, siglo XXI, 1986, pp. 145-187 ("Israel: el problema del estado nacional y el conflicto de Oriente Próximo").
- J. KING: *Handshake in Washington. The Beginning of the Middle East Peace?* Ithaca Press, Reading, 1994.
- Y. LUKACS, A.M. BATTAH: *The Arab-Israeli Conflict. Two Decades of Change*. Westview press, Boulder & London, 1988.
- J.U. MARTINEZ CARRERAS: *El mundo árabe e Israel*. Madrid, Istmo, 1991, pp. 203-232 ("La reactivación de los conflictos y la búsqueda de la paz").

Tema 10.- El sistema internacional de la post-guerra freda.

1. Globalisme versus regionalisme: les dues cares de l'interdependència econòmica.
 - 1.1. Multipolarisme econòmic (EUA, UE i Japó).

- 1.2. El Sud: fragmentació i persistència de la pobresa.
- 1.3. Integració econòmica regional: el cas del Pacífic.
2. La formació d'un nou sistema internacional.
 - 2.1. La guerra del Golf i el lideratge internacional.
 - 2.2. La transformació del mapa europeu. Les guerres de Iugoslàvia.
 - 2.3. La reforma de les Nacions Unides.
 - 2.4. La perifèria com a frontera ideològica-cultural: l'islamisme.
3. La nova agenda internacional.
 - 3.1. Noves concepcions de la seguretat (medi ambient, subdesenvolupament, migracions)
 - 3.2. Armamentisme i disseminació nuclear.
 - 3.3. Ingerència humanitaria.
 - 3.4. L'individu en les relacions internacionals: drets humans.

BIBLIOGRAFIA GENERAL DE L'ASSIGNATURA

- Només figuren els llibres de consulta general i les obres de referència que caldrà emprar habitualment al llarg de tot el curs.
- Recordi's que, a més de les lectures obligatòries, existeix també una bibliografia de referència per a cadascun dels temes.

Obres de consulta

- *Celestino del ARENAL, Introducción a las relaciones internacionales*, Madrid, Tecnos, 1990 (3^a ed., revisada y ampliada).
- *W. ARKIN, R. FIELDHOUSE, El campo de batalla nuclear*, Barcelona, Ariel, 1987.
- *Fulvio ATTINA, La politica internazionale contemporanea*, Milano, Franco Angeli, 1989 (2^a ed.).
- ✓ - *Peter CALVOCORESSI, Historia política del mundo contemporáneo. De 1945 a nuestros días*, Madrid, Akal, 1987.
- ✓ - *Manuel DIEZ DE VELASCO, Instituciones de Derecho Internacional (tomo II: Organizaciones Internacionales)*, Madrid, Tecnos, 1986 (5^a ed.).
- ✓ - *J.B. DUROSELLE, Història Universal Contemporànea 2. Les relacions internacionals de 1918 a 1945*, Barcelona, Ed. Universitàries Catalanes, 1982.
- ✓ - *J.B. DUROSELLE, Història Universal Contemporànea 3. Les relacions internacionals, 1945-1978*, Barcelona, Ed. Universitàries Catalanes, 1982.
- *K.J. HOLSTI, International Politics. A Framework for Analysis*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall, 1988 (5^a ed.).
- *P. LOZANO BARTOLOZZI, Estructura y dinámica de las relaciones internacionales*, Barcelona, Mitre, 1987.
- ✓ - *G. LUNDESTAT, Major developments in International Politics, 1945-1986*, Oxford, Oxford University Press, 1988.
- ✓ - *Giuseppe MAMMARELLA, Historia de Europa contemporánea (1945-1990)*, Barcelona, Ariel, 1990.
- *Marcel MERLE, Sociología de las relaciones internacionales*, Madrid, Alianza Ed., 1991.
- *Roberto MESA (compilador), La sociedad internacional contemporánea. Documentos básicos* (2 vols.), Madrid, Taurus, 1982.

- Bruce RUSSET, Harvey STARR, World Politics. The Menu for Choice, Nova York, Freedman and Company, 1989, 3^a ed.
- J.P. VOGELS, Le monde depuis 1940. Un demi siècle de relations internationales, Brussel.les, De Boeck, 1986.

Obres de referència

- CENTRO DE INVESTIGACIONES PARA LA PAZ (CIP), Anuario del CIP, Madrid, CIP/Fundamentos, 1991, anual.
- CIDOB, Anuario Internacional CIDOB, Barcelona, Fundació CIDOB, anual.
- G. CHALIAND, J.P. RAGEAU, Atlas estratégico y geopolítico. Madrid, Alianza Ed., 1984.
- Alexandre de MARENCHES, Atlas geopolítico, Madrid, Aguilar.
- SIPRI, Armament i Desarmament. Compendi del SIPRI 1990, Bellaterra, Centre d'Estudis sobre la Pau i el Desarmament, UAB/Associació per a les Nacions Unides, 1991.
- AA.VV., El Estado del mundo 1992, Barcelona, Akal, anual.

ORGANITZACIÓ DEL CURS 96-97

El curs està organitzat en dos quadrimestres diferenciats.

El primer quadrimestre consisteix en el tractament a classe dels temes 1 a 5. L'exàmen del primer quadrimestre tindrà lloc durant la setmana d'exàmens prevista per la Facultat.

El segon quadrimestre consisteix en el tractament a classe dels temes 6 al 10. L'exàmen del segon quadrimestre tindrà lloc durant la setmana d'exàmens prevista per la Facultat.

Lectures obligatòries:

Les següents lectures són obligatòries i el coneixement dels seus continguts és imprescindible per a la preparació dels exàmens:

Barbé, E. *Relaciones Internacionales*, Madrid, Tècnos, 1995.

Sainz, N. *La CSCE: de Procés a institució Paneuropea*, Estudis internacionals, 5/1993, Centre Unesco de Catalunya/Centre d'Estudis sobre la Pau i el Desarmament (UAB).

Salomón, M. *Les NNUU entre la crisi i la consolidació*, Estudis Internacionals, 1/1991 (2a. edició 1995), Centre Unesco de Catalunya/Centre d'Estudis sobre la Pau i el Desarmament (UAB).

Dossier de lectures (adquisició al Servei de Fotocòpies).

Examen final:

1. L'examen final tindrà lloc en les dates previstes per la Facultat. Els estudiants que no hagin superat el primer i el segon quadrimestres (suspesos o no presentats) hauran de fer necessàriament aquest examen final.

Aquells que hagin superat un dels dos quadrimestres, podran presentar-se, el dia de l'examen final, a aquella part que els hagi quedat pendent.

A la convocatòria de setembre cal presentar-se del curs complert (no es guarda la nota d'un parcial aprovat).

2. Per superar l'examen final caldrà tenir una nota igual o superior a 5.